

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1058837/4

בבית הדין הרבני האזורי פתח תקווה

נימוקי כבוד הדיין:

הרב דוד גרוזמן

התובע: פלוני

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד שרון פרילינג)

הנדון: היחס בין בית הדין האזורי לבית הדין הגדול

נימוקים להחלטה

ביום כ"ד בסיון התשפ"ג (13/6/2023) נתן ביה"ד החלטה בתיק זה. ההחלטה נחתמה ע"י שלושת חברי ההרכב, אולם היו בה הן עניינים מוסכמים על שלושת דייני ההרכב והן עניינים שבהם נאמרה דעת רוב ודעת מיעוט.

להלן אפרט את הנימוקים שהביאוני להחלטה זו.

יודגש כי נימוקים אלו הינם דעתי האישיית בלבד ואינם בהכרח משקפים את דעת חבריי להרכב.

רקע כללי

בית הדין דן בחיוב האב במזונות ילדים, וכמו כן פסק שבנסיבות המקרה אין לחייב "מדור". כמו כן לא פסק בית הדין בעניין מחציות.

על החלטה זו הוגש ערעור לבית הדין הגדול. הערעור התקבל, בית הדין שינה את סכום המזונות הזמניים, חייב המחציות, והורה לבית הדין דידן לחזור ולדון על פי הנחיות הלכתיות שכתב בית הדין הגדול.

בית הדין דידן הוציא החלטה לפיה אין לבית הדין לחזור ולדון על פי עקרונות הלכתיים שאינם מוסכמים על בית הדין, אם כי בעניין המחציות נחלקו הדעות.

נצטט את החלטה המדוברת:

דעת הרוב

לאחר שביה"ד עבר על כל החומר שבפניו שנית, וקיים דיון נוסף ובו נשמעו הצדדים וב"כ האשה, דעתנו ההלכתית לא השתנתה מהאמור בהחלטתנו שניתנה ב- יח אייר פ"ב 19.5.22.

ומשכך הם פני הדברים וע"פ האמור בכללי אתיקה לדיינים, תשס"ח-2008 סעיף 5 (ד) התיק מועבר לביה"ד הגדול שיחליט בדבר המשך הטיפול בתיק.

דעת המיעוט

אתן את נימוקי בנפרד שיכללו התייחסות ליחס בין בית הדין האזורי לבית הדין הגדול אולם מסקנותי הינן:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. אני מצטרף לדעה שאין לנו לדון שוב בפסיקת מזונות כהוראת בית הדין הגדול כשלנגד עיניו יכולות האב כשלדעתנו זה נוגד את דעת השו"ע.

ב. לדעתי ופה אני חולק על הדעה הקודמת, וסבור כי פסיקת המחציות היא מוחלטת ללא כל קשר לפסיקת המזונות של בית הדין הגדול ותוקפה החל מ-2/19 ואילך אך לא פוסק ב-5/22 כדעתו.

ג. בעניין הוצאות הנוספות: חינוכיות טיפוליות ורפואיות שהינם לאור המלצות של הגורמים המקצועיים כגון רופא, יועץ חינוכי וכדו' קייטנות הנהוגים לכלל הילדים בבית הספר יתחלקו ההורים כך שהאב ישלם 2/3 והאם 1/3 לאור פער האמצעים הכלכליים שבין ההורים כמבוקש בדיון שהתקיים ב-14/2/19.

לאור האמור לעיל נפסק כדעת הרוב והתיק מעובר לביה"ד הגדול שיחליט בדבר המשך טיפול בתיק.

ניתן ביום כ"ד בסיון התשפ"ג (13/06/2023).

הרב דוד גרוזמן

הרב אברהם אבידר

הרב בנימין אטיאס – ראב"ד

עד כאן לשון ההחלטה. להלן אפרט את הנימוקים שהביאוני להחלטה זו.

הנושאים שידונו להלן

א. האם יש סמכות לבית הדין הגדול להורות לבית הדין האזורי לפעול כנגד עמדתו.

ב. דיין מבטל דעתו אך ורק לדעת הרוב שבהרכב.

ג. בית הדין האזורי מחויב לפסיקת בית הדין הגדול.

ד. המקור לסמכות בית הדין הגדול.

ה. הדיין לא מבטל את דעתו אלא רק פועל על פי פסיקתם.

ו. בית הדין האזורי אינו מחויב לדון בניגוד לעמדתו ההלכתית אף שהורה לו כך בית הדין הגדול.

ז. אין להורות לדיין לחזור בו.

ח. אין פגם בערעור מדין "בית דין בחר בית דין לא דייקי".

תמצית ההליכים

לבני הזוג יש שני ילדים, המצויים במשמורת כמעט משותפת בין ההורים. לאחר דיון שהתקיים בבית הדין נפסק כי האב ישלם סך של 2100 ש"ח עבור מזונות הילדים. מדור לא נפסק משום שלא הוכח כי לאם יש הוצאות מדור.

שלוש שנים קודם לכן התקיים דיון בבית הדין בעניינם של הצדדים ובמהלך הדיון בקשה האישה אף חיוב מחציות ביחס של 75% לאב לעומת 25% לאם. זאת משום ההשתכרות הגבוהה לאין ערוך של הבעל לעומת האישה.

הבעל הסכים להתחייבותו למחציות אולם בית הדין לא נתן כל החלטה מפורשת כתובה משום שהאישה לא פתחה תיק מזונות ילדים אלא "רכבה" על התיק של הבעל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדאבון הלב בנם של הצדדים חלה במחלה קשה ובשל כך מנעה האישה את פתיחתו של תיק המזונות בכדי לא להעכיר את האווירה ביניהם לטובת הטיפול המשותף בילד.

על פסיקת המזונות של בית הדין כאמור – 2100 ש"ח - הוגש ערעור לבית הדין הגדול ובית הדין הגדול פסק כמזונות זמניים סך של 3300 ש"ח עד כה ו-3000 ש"ח מעתה ואילך. פסיקת מזונות גבוהה זו הינה לאור השתכרות הבעל שכר גבוה.

אולם בית הדין הגדול הורה לבית הדין האזורי לנהל דיון ולקבוע מזונות לאור הכוונת בית הדין הגדול שיש להתחשב בהכנסות הבעל. לאחר בחינת הכנסותיו – הורה בית הדין הגדול לבית הדין האזורי לפסוק על פי הנתונים שיעלו בדיון.

נצטט את החלטת בית הדין הגדול:

"לאחר שבית הדין שמע את טענות הצדדים ועיין בחומר שבתיקים כולל החלטת בית הדין האזורי נשואת הערעור שהותירה את שאלת המדור פתוחה עד להוכחת טענת המערערת שנטלה הלוואה מהוריה, והואיל והמשיב בפנינו לא היה מוכן לתת הצהרה או מסמכים המורים על הסכונותיו ומאחר ופרטי העובדות מתבררים בבתי הדין האזוריים, בית הדין מוצא לנכון להשיב את הטיפול בתיק לבית הדין האזורי שידון בראיות המערערת ישמע טענותיה באופן פרטני וידרוש מהמשיב להמציא את הכנסותיו בעבר והיום וכן את כספי החיסכון שיש לו.

לאור האמור מחליט בית הדין:

בית הדין פונה לבית הדין האזורי פתח תקוה לקיים דיון ראיות בטענות המערערת ובהכנסות המשיב והסכונות שיש לו וכן בעניין המדור, לקבוע גובה המזונות ולהוציא החלטה מנומקת לאחר החקירה והדרישה.

היות וביה"ד הגדול סבור שיש לקיים דיון וביורור נוסף בבית הדין האזורי, ומאחר וביה"ד האזורי הפחית את המזונות באופן חד מ-4000 ש"ח לחודש ל-2100 ש"ח לחודש, לדעתנו ללא נימוק מספק בנסיבות העניין. מאחר ויקח זמן עד למתן פסק דין סופי למזונות קבועים. בשלב זה ביה"ד הגדול מחייב את הבעל במזונות ומדור זמניים בסך של 3000 ש"ח לחודש למפרע מיום 19.5.22 – מועד מתן פסק הדין בבית הדין האזורי. כאשר מכאן ואילך המזונות הזמניים יעמדו על סך 3300 ש"ח לחודש וזאת עד למתן פסק דין סופי למזונות קבועים שייתן ביה"ד האזורי, כאשר ברור שביה"ד האזורי יכול לפוסקו שיחול אף למפרע.

בשלב זה אין אנו נותנים פסיקה לעניין חיוב האב במדור, עד מתן החלטתו המנומקת של ביה"ד."

בניגוד לפסיקה הנ"ל, הסכמנו כולנו כי אין אנו צריכים לדון כפי הוראת בית הדין הגדול, כשהוראה זו עומדת בניגוד לעמדתנו ההלכתית, שאין לקשור בין הכרעת פסיקת המזונות לבין מעמדו הכלכלי והיכולות של האב וכפי הוראת השו"ע בסיומן ע'.

אולם נחלקנו ביחס לפסיקת המחציות כדרישת האישה כאמור בהחלטה מיום 13.6.23:

דעת הרוב:

סוף דבר. לאחר שביה"ד עבר על כל החומר שבפניו שנית, וקיים דיון נוסף ובו נשמעו הצדדים וב"כ האישה, דעתנו ההלכתית לא השתנתה מהאמור בהחלטתנו שניתנה ב- יח אייר פ"ב 19.5.22.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומשכך הם פני הדברים וע"פ האמור בכללי אתיקה לדיינים, תשס"ח-2008 סעיף 5 (ד) התיק מועבר לביה"ד הגדול שיחליט בדבר המשך הטיפול בתיק.

דעת המיעוט:

אתן את נימוקי בנפרד שיכללו התייחסות ליחס בין בית הדין האזורי לבית הדין הגדול אולם מסקנותיי הינן:

א. אני מצטרף לדעה שאין לנו לדון שוב בפסיקת מזונות כהוראת בית הדין הגדול כשלנגד עיניו יכולות האב כשלדעתנו זה נוגד את דעת השו"ע.

ב. לדעתי ופה אני חולק על הדעה הקודמת, וסבור כי פסיקת המחציות היא מוחלטת ללא כל קשר לפסיקת המזונות של בית הדין הגדול ותוקפה החל מ-2/19 ואילך אך לא פוסק ב-5/22 כדעתו.

ג. בעניין הוצאות הנוספות: חינוכיות טיפוליות ורפואיות שהינם לאור המלצות של הגורמים המקצועיים כגון רופא, יועץ חינוכי וכדו' קייטנות הנהוגים לכלל הילדים בבית הספר יתחלקו ההורים כך שהאב ישלם 2/3 והאם 1/3 לאור פער האמצעים הכלכליים שבין ההורים כמבוקש בדיון שהתקיים ב-14.2.19.

כלומר, דעת הרוב סברה - לאור פסיקת בית הדין הגדול לחייב את הבעל בסך של 3300 ש"ח, שהיא פסיקה גבוהה ביחס לשני ילדים ולחלוקת זמנים שווה בין ההורים - שאין לחייב אף לא את ה"מחציות" לאמור, תיקח האישה את ה"מחציות" מסך המזונות הגבוהה שפסק בית הדין הגדול בניגוד לדעת ההלכה - שכך הרי לדעתנו.

העולה לדעת הרוב הוא, אם בית הדין הגדול פסק פסיקת מזונות גבוהה כנגד דעת תורה - לדעתנו - הרי זו כעין "גזילה" ביד האישה, ואין להוציא מהבעל עוד חוב "מחציות" כביכול, אנו בית הדין האזורי עושים "דינא דנפשיה" של הבעל ביחס לפסיקת מזונות של בית הדין הגדול.

כן צירפו לכך את הטעם שהאישה לא פתחה תביעת מזונות ובכך אפשר ומחלה ועוד טעמים הנגזרים מכך כמובא בהחלטה.

דעתי הייתה דעת מיעוט, שכותרתה - פסיקת בית הדין הגדול - יש לקבל, אולם הוראת בית הדין הגדול לדון כפי הכוונתם - אין לקבל.

החלטה זו של בית הדין מתייחסת לסוגיית היחס בפסיקה שבין בית הדין האזורי לבין בית הדין הגדול.

האם יש כוח לבית הדין הגדול להורות לבית הדין האזורי לפעול כנגד עמדתו

אקדים בנושא המהותי והוא היחסים בין בית הדין האזורי לבית הדין הגדול והמחויבות שלו לפסיקת בית הדין הגדול.

בתאריך 14.2.23 ניתן פסק דין מבית הדין הגדול בתיק 1336937/2 ובו 'מוכיח' בית הדין הגדול את בית הדין האזורי (פתח תקוה - הרכב ב') על כך שלא מילא אחר הוראותיו.

נשוא הדיון היה, האם אב חייב בדמי מדור ילדיו הגרים בדירת האם, ללא שיש לה כל הוצאות מדור עליהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דעת בית הדין האזורי הייתה שלא, מהטעמים המובנים. אולם דעת בית הדין הגדול הייתה שהאב חייב ככל אדם הנהנה מהשני ועל כן עליו לשלם לאישה דמי מדור.

אולם בית הדין הגדול לא קבע מהו הסכום אותו האב צריך לשלם, לשם כך הוא הפנה את הצדדים חזרה לבית הדין האזורי לשם קביעת המחיר וביצוע האכיפה.

בית הדין האזורי סירב לבצע את בקשת בית הדין הגדול ועל כך בפסק דין, 'הוכיח' בית הדין הגדול את דייני הרכב בית הדין האזורי: "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה".

נצטט את האמור בפסק הדין, כאשר קיים שם ויכוח אודות הסבר תקנה 5(ד) לכללי האתיקה לדיינים תשס"ח 2008 וכן קיים שם בירור אודות מעמדו של בית הדין הגדול ביחס לבית הדין האזורי ומכוח מה הוא שואב את כוחו.

וכך נכתב שם:

לדעתו של בית הדין הגדול יש לחייב את המשיב במדור הקטינים הגם שהאישה היא בעלת הדירה, ודחה בערעורו את פסיקתנו כי יש לפטור את האב ממדור הקטינים בנסיבות אלה.

בית הדין הרבני הגדול בהחלטתו האחרונה בערעורה של המבקשת הורה להחזיר את התיק אלינו לצורך בחינת גובה המדור למפרע, וזאת בניגוד לעמדתנו ונימוקינו ההלכתיים שכתבנו בהרחבה בפסק הדין שניתן בתיק.

בכללי האתיקה לדיינים תשס"ח – 2008 סעיף 5(ד) נקבע כי:

אם סבר דין כי קיימת לפניו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראת בית הדין הרבני הגדול יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את נושא העניין לבית הדין הרבני הגדול כדי שימשיך בדבר המשך הטיפול בתיק.

בנסיבות אלה, אנו, חברי מותב בית הדין האזורי, מנועים לפי ההלכה מלטפל בנושא זה של בחינת דמי מדור קטינים.

אנו סבורים כי לפי ההלכה אין לחייב כאן בדמי מדור – והואיל וכבוד בית הדין הרבני הגדול בהרכבו הנוכחי סבור אחרת, בידו הסמכות החוקית (ולפי דעתו, גם ההלכתית) לבחון ולפסוק את דמי המדור למפרע – כשם שהוא אכן פסק וחייב בדמי מדור מכאן והלאה כנ"ל, מבלי להיזקק לבחינתו של בית הדין האזורי.

בקשת המבקשת אפוא נדחית, ועליה לפנות בשנית אל בית הדין הרבני הגדול.

אין אנו נזקקים לבקש את תגובת המשיב לדברים מאחר שכפי שייאמר להלן אין בדעתנו להיעתר לבקשה כפי שהיא ולפסוק את חיוב המדור הרטרואקטיבי – מחד גיסא, וידוע לנו זה מכבר עמדת המשיב, שהובעה בתשובתו לבקשתה הקודמת של המערערת והובאה בהחלטת בית דינו שצוטטה לעיל, שלפיה מן הראוי כי ההכרעה בעניין תיעשה בבית הדין האזורי, וכאמור באותה החלטה – אף אנו סבורים כי הצדק עם המערער בעניין זה במישור העקרוני. ומאידך גיסא – ברי כי פסיקה צריכה להינתן וכי בית הדין קמא סבור שאין הוא יכול ליתנה, כדבריו בהחלטה האמורה (ולמותר לציין כי עיינו בתיק בית דין קמא, וממנו אף העתקנוה, ולא הסתמכנו על ציטוטה בדברי המערערת).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. סבורים אנו כי שוגה בית דין קמא בהימנעותו מלפסוק בעניין דמי המדור הרטרואקטיביים ושוגה הוא גם בהבנתו את הוראה כללי האתיקה שאותם ציטט או ביישמו אותם.

נזכיר תחילה כי סעיף 5(ד) לכללי האתיקה, שאותו ציטט בית הדין קמא אינו מסתכם במובאה שהביא ממנו בית הדין קמא ואינו פותח בה, מובאה זו אינה ה"כלל" שבסעיף זה אלא "היוצא מן הכלל", וכך היא לשונו של הכלל:

איתלותו של הדיין אין משמעה פטור מלקיים הוראה של בית הדין הרבני הגדול שניתנה במסגרת ערעור על פסק דין או החלטה של הדיין, גם כשזו אינה נראית בעיניו, ועליו לבצע את הוראת בית הדין הגדול.

רק לאחר "כלל" זה בא היוצא מן הכלל.

ראוי היה לבית דין קמא שיפרט ויסביר מתי לדעתו אמור הכלל. ואם סבור הוא כי לעולם אין הכלל נכון וכי לעולם אם סבר בית הדין האזורי אחרת מבית הדין הגדול קיימת מניעה הלכתית לפניו מלפעול בהתאם להוראת בית הדין הגדול ופטור הוא משום כך מן החובה לבצע את הוראת בית הדין הגדול, הרי שהיה ראוי שיאמר בפירוש כי לדעתו פטור הוא מקיום הוראתם זו של כללי האתיקה משום שהיא, לדעתו, מנוגדת להלכה, ואל יתלה עצמו במובאה העוסקת ביוצא מן הכלל תוך העלמת היותו של זה יוצא מן הכלל וללא ביאור מדוע המקרה שלפניו נופל בגדרי היוצא מן הכלל ולא בגדריו של הכלל.

אכן לגופו של עניין לא נכחד כי אין זה המקרה הראשון, וחוששים אנו כי גם לא האחרון, בתולדות בתי הדין הרבניים שבו נקט בית דין אזורי גישה שלפיה מעמדו ביחס לפסק דינו של בית הדין הגדול הוא בבחינת "פטור (אבל) אסור" – פטור מן החובה לקיים את הוראות בית הדין הגדול, ואסור לקיימה כיוון שדעתו ההלכתית שונה היא.

ישבו על מדוכה זו, תוך סקירת הבעייתיות שבגישה מעין גישת בית הדין קמא שבנדון דנן, הגר"ש דיכובסקי בספרו לב שומע לשלמה (חלק ב סימן לז), וראה עוד בדבריו הנכוחים והחריפים בכנס הדיינים התשע"א, הגר"א לביא בנימוקיו לפסק הדין בתיק 938836/12 וכמובא בספרו עטרת דבורה (חלק ג סימן ח) ועוד, עיין שם בהרחבה ואין כאן המקום להאריך.

דעתנו היא כי כלל הדבר הוא כי לפחות בכל הנוגע לדיני ממונות שבהם ודאי הוא שמועילה קבלת הצדדים או קבלת הציבור ועל כך מושתתת אפשרות הערעור הרי שאין כל מניעה שדיין הסבור אחרת מפסק דינו של בית הדין הגדול יפעל על פי אותו פסק דין, שכן הצדדים קיבלו עליהם – במישרין או בעקיפין, מכוח קבלת הציבור – את פסיקת בית הדין הגדול, ככל שיוגש ערעור על פסיקתו של בית הדין האזורי, ומשקיבלוה על עצמם הרי היא הדין המחייב לגביהם אף אם נניח שמעיקר הדין לא כך הוא (אלא כדעתו של בית הדין האזורי).

לו היו הצדדים שלפנינו מקבלים עליהם בהסכם כי האב ישלם למדור ילדיו ללא תלות בשאלה אם יש לאם מדור בבעלותה או אין לה מדור כזה – דומה שאין ספק כי בית הדין האזורי, למרות דעתו שלפיה כשהילדים דרים בבית האם פטור האב מלשלם למדורם, מן הדין, היה מחייב את האב בפועל מכוח ההסכם, ובמידת הצורך היה מקיים הליך כדי לברר מהי עלותו של המדור, ומחייב בפועל על פי תוצאת אותו הליך – מכוחו של ההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכשם שהיה נוהג בית הדין האזורי במקרה זה – כך היה עליו לנהוג גם בענייננו. אין הוא חייב לקבל את דעתנו ההלכתית, ואף בהחלטתנו הקודמת כתבנו כי מצידו רשאי ואף צריך הוא לפסוק כשיטתו העקרונית גם במקרה הבא, הדומה למקרה זה, שיבוא לפניו. אך במקרה ספציפי שבו הוגש ערעור ונפסק בו הדין: גם אם אין זה עיקר הדין לדעת בית הדין האזורי, זהו הדין לגבי צדדים אלה לפחות מכוח התקנות שעליהן הושתת בית הדין הגדול ומכוח קבלת הציבור המבוטאת בהן.

ו. אכן, בענייני איסור והיתר קבלת הציבור עליהם רב ומורה פלוני, מרא דאתרא, וכיוצא בכל אלה, ובכלל זה קבלתו את בית הדין – אף שהיא מחייבת כל אחד ואחד מהציבור, יש מקום לדון בה שאינה מחייבת מורה הוראה אחר שהעניין נדון גם לפניו, שמכיר הוא את פרטיו באותה מידה עצמה ודעתו ההלכתית שונה.

כך סבר לעניין זה מרן הגר"א שפירא בפסק דינו בתיק 520/תשכ"ו, כפי שהביא גם הגר"א לביא (שם) וראה עוד במובא על פיו בדברי הגר"ש דייכובסקי (שם).

ואף שגם על כך יש לדון ולהשיב (וראה כמה שהביא הגר"א לביא שם גם מדברי הגר"מ אליהו והגר"י בבליקי שישבו עם הגר"א שפירא בדין בפסק הדין הנ"ל) – מכל מקום בעניינים אלה יכול הדיין לסבור כי על פי ההלכה אסור הוא לנהוג כהוראת בית הדין הגדול שלדעתו שגויה היא (והלוא אפילו ב'בית הדין הגדול' במובנו המקורי, בסנהדרין הגדולה שהוראותיה מחייבות את כל ישראל ושדיין המורה בניגוד להן עשוי להיחשב 'זקן ממרה' – יש שגם אם אין הוא רשאי להורות כדעתו, אין הוא רשאי לעשות למעשה, לקולא, בניגוד לדעתו, ואם עשה קרוי הוא "טועה במצווה לשמוע דברי חכמים", ואם נתברר הדין שלא כהוראת הסנהדרין – מביא הוא חטאת לעצמו ואינו נכלל בחטאת הקהל – עיין במשנה הוריות דף ב, א ובגמרא שם בע"ב, ואין כאן מקום להאריך בגדרי דינים אלה).

בשל כך ולצורך כך נוסף בכללי האתיקה היוצא מן הכלל (שהשלכתו המעשית העיקרית היא לעניין אכיפת גירושין) שלפיו אם סבר הדיין כי יש מניעה הלכתית המונעת ממנו לנהוג בהתאם להוראת בית הדין הגדול – יחזיר את העניין לבית הדין הגדול.

אך בענייני ממונות, שאין חולק כי יש בהם אפשרות להתנות עליהם ולתקן תקנות:

משנוסדה מערכת בתי הדין ונתקבלה על ידי הציבור – ודיין הסבור שאין מערכת זו מחזיקה בידיה בכוחה של קבלת הציבור אל יכהן בה כלל, שכן לשיטתו אין הוא רשאי לדון בכפייה את מי שמבכר להתדיין בבית דין אחר – ומשנקבעה בה והתקבלה מכוחה של אותה הסכמה גם האפשרות לערעור, הרי שפסק הדין הסופי שלאחר הערעור הוא, ומשהוגש ונדון הערעור דווקא הוא ולא פסק דינו של בית הדין האזורי, הוא פסק הדין המחייב לגבי הצדדים המסוימים שבעניינם ניתן, שכן הוא שניתן על ידי בית הדין שאותו קיבלו עליהם והסכימו כי פסק דינו הוא שיחייב אותם גם אם סבור דיין אחר כי מוטעה הוא ואף אם כלפי שמיא גליא כדעתו של אותו דיין. וממילא זהו פסק הדין שעל פי ההלכה יש ליישמו לפחות לגבי צדדים אלה. ועיין פסקים וכתבים לגרי"א הרצוג (כרך ט סימן יג); משפטי עוזיאל (חושן משפט סימן א); ישכיל עבדי (חלק ג אבן העזר סימן ב וחלק ד חושן משפט סימן ב); ציץ אליעזר (חלק טז סימן טז); פסק דינו הנ"ל של מרן הגר"א שפירא ופסק דינו שבפד"ר חלק י (עמ' 180) ועוד וכמובא בדברי הגר"א לביא הנ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא יהא בית הדין הגדול גרוע מ"שלושה רועי בקר" (משנה סנהדרין כד, א), שאם קיבלום עליהם הצדדים ופסקו הם את הדין – זהו הדין לגבי צדדים אלה, מחויבים הם לפעול על פיו, וגם בית דין מומחה שיבוא עניין הנובע מפסק זה לפניו יפעל על פיו ויאכוף על אותם צדדים את תוצאותיו, לא מפני ששלושת רועי הבקר גדולים ממנו אלא משום שפסקם הוא החל על צדדים אלה שקיבלו עליהם את פסקם של רועי הבקר, ופשוט הוא שכך הדין גם אם מלכתחילה דנו הצדדים לפני אותו בית דין אלא שמסיבה כלשהי הסכימו כי יוכלו לערער לפני שלושת רועי הבקר ופסקם הוא שיחייב. כל כהאי גוונא מחייב הוא פסק הדין וראוי הוא להיות מיושם על ידי דיני בית הדין האזורי אף אם לדעתם שגוי הוא ואף אם סבורים הם כי גדולים הם מדייני בית הדין הגדול הרי שכהאי גוונא יש להם לקיים בעצמם מאמר חז"ל "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" (ראש השנה כה, ב).

כלפי אלה אמור הוא ה"כלל" שבכללי האתיקה, ואין מקום לנהוג בהם כאילו היו חלק מן היוצא מן הכלל.

ז. על אף האמור ברי כי לא תצמח תועלת מהשבת העניין שוב אל אותו מותב בבית הדין האזורי הסבור, גם אם בטעות, כי אסור הוא לפעול על פי פסק דיננו.

מאידך גיסא, אין מקום לקיום דיונים שלפי אופיים ומהותם מקומם הוא בערכאה הדיונית – בבית הדין הגדול. התנהלות כזו יכולה להתקיים אף היא כיוצא מן הכלל אך ככלל יש בה "שתיים רעות", האחת היא שלילת זכות הערעור מבעלי הדין, כך בענייננו אם יוכרע כי יישום פסק דיננו העקרוני מצריך חיוב בסכום מסוים ויבקש אחד הצדדים לערער על כך; והשנייה היא העמסתם של דיוני הוכחות או בירורי מציאות, ובענייננו שמאוויות וכדומה, על בית הדין הגדול שבדרך כלל תפקידו הוא בירור ההיבט ההלכתי משפטי בלבד, והזדקקותו לבירור העובדתי, לרבות קביעת מומחה שייתן תווה דעת, בחינת שאלות הבהרה העשויות להיות מופנות אליו ולעיתים גם חקירתו, ולא כל שכן בהינתן שהיכרותו של בית הדין הגדול עם הצדדים מוגבלת ואף היכרותו את המומחים המתמצאים במה שנוגע לאזורו של בית הדין האזורי, בענייננו שמאי מקרקעין – מוגבלת היא, מה שעלול לגרום להימשכות יתר של ההליך ולפגיעה בלתי צודקת בבעלי דין אחרים שעניינם כן אמור להתברר בפני בית הדין הגדול אך עשוי הוא להידחות ולהתעכב בשל הקצאת הזמן השיפוטי המוגבל לעניינם שמקומם בבית הדין האזורי.

כפי שאמרנו לעיל ואף בהחלטה קודמת, יש מקום לחריגה מהעברת המשך הטיפול אל בית הדין האזורי ככל שמדובר בהחלטה זמנית או דחופה שתחול עד לבירור המקיף שיערוך בית הדין האזורי. אולם בנוגע לחיוב הרטרואקטיבי לא בכך מדובר. ויתר על כן, לפי גישתו העקרונית של בית הדין האזורי דנן מסתבר כי גם בנוגע לחיוב השוטף – שאנו העמדנוהו על סכום ידוע באופן זמני תוך קביעה כי כל אחד מהצדדים יוכל לעתור לבית הדין האזורי בבקשה לקיים בירור יסודי ולקבוע סכום מדויק או אם יסבור בעתיד כי הסכום שנקבע אינו משקף עוד את עלות המדור לפי העקרונות שנקבעו בפסק דיננו – עשוי בית הדין האזורי להימנע מלהכריע, וברי הוא כי אין מקום כי כלל ההליכים העתידיים בענייני המדור ידונו מראש בערכאת הערעור.

נוכח כל האמור אנו קובעים כי עניינם של הצדדים יועבר לבית הדין הרבני האזורי בתל אביב, להרכב שיהיה נכון לפעול בתיק זה בהתאם לפסק דינו העקרוני של בית הדין הגדול וליישם אותו כנדרש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסמכות להיות כפופים לפסיקת בית הדין הגדול

נתמצת את ג' הטענות של בית הדין הגדול כנגד בית הדין האזורי:

א. בית הדין האזורי טעה בכך שהתעלם מנוסח הכללי והתחלתי של ההוראה בכללי האתיקה האומרת:

איתלותו של הדיין אין משמעה פטור מלקיים הוראה של בית הדין הרבני הגדול שניתנה במסגרת ערעור על פסק דין או החלטה של הדיין, גם כשזו אינה נראית בעיניו, ועליו לבצע את הוראת בית הדין הגדול.

והסתתר תחת הנוסח הסופי של ההוראה הנ"ל האומרת:

אם סבר דיין כי קיימת לפניו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראת בית הדין הרבני הגדול יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את נושא העניין לבית הדין הרבני הגדול כדי שימשיך בדבר המשך הטיפול בתיק.

ב. מכיוון שהבאים להתדיין בפני בתי הדין באים על דעת היכולת לערער לבית הדין הגדול – ייחשב זאת כ"קבלו עלייהו" ולא גרע מ"קבלו עלייהו ג' רועי בקר" ובמיוחד בדיני ממונות שקניין זה תופס ומחייב.

ג. לא רק מחייב את המתדיינים, אלא אף את הדיינים כי גם הם התמנו על דעת זה ופסקם מותנה בפסיקת בית הדין הגדול, ובוודאי במקום שבו כופין על הנתבעים את הכרעת בית הדין האזורי – יש מקום להוציא את הדין בבירור ולהישמע להסכמת בית הדין הגדול וכפי שכתב בעל הציץ אליעזר חלק ט"ז סימן ס"ז.

ננסה להבהיר את עמדתנו כאשר אף אנו סבורים כי אין לנו את היכולת לקיים את פסק הדין של בית הדין הגדול זאת בהתאם לנאמר בפסק הדין הנ"ל.

אכן צודק בית הדין הגדול כי יש להבהיר את האמור בסעיף 5(ד) לכללי האתיקה שמחד גיסא יש חיוב כללי להישמע להוראות בית הדין הגדול ומאידך אין חיוב כאשר הוא נוגד את דעת התורה וההלכה של הדיין היושב על מדין בבית הדין האזורי.

לדעתי ההבחנה פשוטה, אך קודם שאבאר עליי להקדים עניין מהותי.

הדיין מבטל את דעתו אך ורק לדעת הרוב

מצינו שהראשונים והאחרונים התייחסו לדעת מיעוט וחובתו להתבטל כלפי דעת הרוב.

הנה הגמרא בבבא קמא כ"ז ע"א אומרת:

מהו דתימא זיל בתר רובא קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב:

וכתב שם רש"י וז"ל:

אין הולכין בממון אחר הרוב - היכא דמסתפקא לן מילתא כגון הכא וכגון המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן לא אמרינן בתר רובא זיל ולחרישה קנאו והוי טעות אלא אמר המוציא מחבירו עליו הראיה ויכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך.

ואילו התוס' שם הקשו וז"ל:

קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב - תימה, מה טעם אין הולכין ליתי בקל וחומר מדיני נפשות, כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (סנהדרין ג, ב) [מייתי לה] ור' יאשיה [מייתי ליה] בק"ו מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אמר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רחמנא זיל בתר רובא, דיני ממונות לא כ"ש" ואפילו רובא דליתיה קמן, אזלינן בדיני נפשות בתר רובא. כדאמר בריש סורר ומורה (סנהדרין סט, א). וי"ל דהתם גבי דיינים שאני, דחשיב מיעוט דידהו כמי שאינו, וליכא למימר התם אוקי ממונא בחזקת מריה, דהא ב"ד מפקי מיניה. אבל גבי שאר ממון דאיכא מיעוט וחזקה לא אזלינן בתר רובא:

כלומר, תוס' הקשה אם בדיני נפשות הולכין אחר הרוב ק"ו שיש ללכת בדיני ממונות אחר הרוב.

תוס' מתרצים שהדין שהולכים אחר הרוב בדיינים הוא משום שהמיעוט מתבטל וכמי שאינו.

תוס' מקשים ומדוע שלא נצרף את המיעוט לחזקת הממון של התובע והווי כפלגא ופלגא ולא נוציא ממון וכפי שהגמרא ביבמות קי"ט ע"ב אומרת.

על כך תירץ תוס' שבכל דין הנידון בפני בית הדין, אין להתייחס לממון הנידון כמי שהוא מוחזק בידי הבעלים, משום שבית הדין הדין בעניינו מפקיע את בעלותו וחזקתו על ממון ובשל כך אין כלל מוחזקות שאפשר לשקול לצרף אליו את דעת המיעוט.

דברי תוס' אלו תמוהים:

א. אם דעת המיעוט בבית הדין שונה משאר סוגיות של רוב ומיעוט אם כן כיצד הגמרא לומדת בחולין י"א את הדין שהולכים אחר הרוב מבית הדין מהפסוק של: "אחרי רבים להטות"?

ב. ומדוע המיעוט בבית הדין שונה שעליו אומר התוס' כמי שאינו?

ג. ואם הוא כמי שאינו מדוע תוס' ממשיך להקשות שנאמר המיעוט מצטרף לחזקת הממון והלא המיעוט כבר לא קיים.

ד. ובנוסף חוזרת השאלה מדוע הגמרא בסנהדרין לומדת ק"ו מדיני נפשות הלא אם דיני ממונות שונים בכך שבכל הקשור לבית הדין הדיין שבמיעוט הינו כמאן דליתא וכמי שאינו כיצד הלימוד בק"ו מועיל.

על דברי תוס' אלו נאמרו כמה שיטות באחרונים ליישבו ולהבינו:

א. הגט פשוט בכללים כלל א' כתב לבאר התוס', שחובה על המיעוט להודות לדעת הרוב ולא לחלוק על דבריו, בשל כך לאחר שקיים רוב ומיעוט כל הבית דין מסכים לדעת הרוב, וממילא לא שייך שהנתבע יאמר שהוא סומך על המיעוט ובהצטרף חזקת ממון אין להוציא ממון ממנו משום, שכבר אין מיעוט שאפשר לסמוך עליו לאחר שהמיעוט הודה לדעת הרוב וביטל את דעתו.

ולפי"ז אף בדיני נפשות אין לסמוך על מיעוט, וכגון המקרה שתוס' מביא שהמיעוט טעה בעיבורה דירחא, ועל כרחך, שאף שם אין מיעוט שאפשר לסמוך עליו, אולם במקרה שבו אף בדיני נפשות לא נאמר שהמיעוט כמאן דליתא אף בממונות לא ילכו אחר הרוב.

ואף שיש לומר שדין זה הוא רק בבית דין של ע"א, אך על פי המבואר ביבמות י"ד ע"א בסוגיית לא תתגודדו שחובת הדיין לילך אחר הרוב אף בבית דין של שלשה.

מדבריו עולה, שזהו דין מיוחד בבית דין שהמיעוט מודה לרוב ובשל כך מגיע יסוד ביטולו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. בקונטרס הספיקות כלל ו אות ב' הקשה על פירוש זה שלפי דבריו זהו דין מיוחד בבית דין וכיצד למדים מבית דין את כל דיני רוב שהולכים אחריהם, גם שלא במקרים כפי הנידון של בית דין, ועל כן ביאר שאין ללמוד ק"ו מדיני נפשות, משום שבדיני נפשות אין מוחזק משא"כ בממונות שיש מוחזק, אולם שונה הדין של בית דין שאף שם מחמת שכשמגיע לפני בית דין נידון לא קיימת כל חזקת ממון ומה ששייך לבית הדין דומה לדיני נפשות שאף שם אין מוחזק, אולם במקרים בהם יש מוחזק לא הולכים אחר הרוב ואף אין למדים מק"ו מדיני נפשות.

מדבריו עולה שהמיעוט לא מתבטל לרוב אלא אין לו כוח ואחיזה במציאות לאחר שאי אפשר לצרף אותו לחזקת הממון משום שבית הדין מפקיע את המוחזקות ממילא דעת המיעוט חלשה בכדי לחלוק ולשמש דעה מנוגדת.

ג. התומים בקונטרס תוקפו כהן סימן קכג וקכד כתב שיש להבחין בין רוב של בית דין לבין רוב רגיל.

הכלל שאין הולכין אחר הרוב נובע מכך שהדין אינו ברור אלא שהתורה הורתה כי בכל ספק יש לילך אחר הרוב אך לא הורתה התורה כי הדבר כבר לא בספק, זה אינו, שהרי עדיין יש ספק כי הרי יש מיעוט שסבור אחרת.

אולם בבית דין הולכין אחר הרוב גם בממון משום שלדעת הרוב הדין הוא דין וודאי ואמתי ואין מקום כלל למיעוט שסבור אחרת ולכן בבית דין שהולכין אחר הרוב ההליכה אחר הרוב היא מדין וודאי ולא משום התרת הספק שיש לילך אחר הרוב.

כי בכל רוב ומיעוט אף הרוב מודה שקיים מיעוט ואי אפשר להתעלם ממנו אלא שבכל ספק ככל שלא ידועים אם הנידון הוא מהמיעוט או מהרוב הרוב מכריע לילך אחר הרוב ובלבד שהספק יתפשט.

אולם בבית דין הרוב לא מודה שיש מקום למיעוט, מבחינתו המיעוט טועה ונוגד את ההלכה והדין ועל כן מדין וודאי הרוב מכריע ואף בממון אפשר לילך אחר הרוב.

והסברה היא שהטעם שלא הולכים אחר הרוב בממון הוא משום שהתורה הצריכה ראייה וודאית, שהרי בכדי להוציא ממון מהשני רף הוודאות בראיה צריך להיות מירבי, ורוב אינה ראייה מירבית שעל פיה אפשר להוציא ממון, אולם בבית הדין שהרוב הוא וודאי ואין מקום לסברה אחרת, דעתם דעת תורה וודאית ויש להוציא ממון על פיהם.

מדבריו עולה, שכוח הרוב המיוחד שיש בבית הדין עולה מתוך שלילת זכות המיעוט להיות מיעוט.

ד. הגר"ח על הש"ס ביאר את תוס' כך, כשבית דין פוסק הפסק הוא הליך של שני שלבים.

בשלב הראשון נקבעת ההלכה כדין הרוב וככל התורה כולה שהרוב מכריע, ובשלב השני, כדי שלרוב יהיה תוקף של בית דין, חדשה התורה שכל הבית דין נכללים לדעת הרוב וכעת כל הבית דין פוסק את פסקו.

כלומר, בתחילה דנים מדין רוב ולאחר מכן מדין רובו ככולו.

ממילא מיושבות כל הקושיות:

אפשר ללמוד מבית דין את הדין שהולכין אחר הרוב, כי באמת זהו הדין הרגיל שיש לילך אחר הרוב לאחר שהרוב הכריע.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך הטעם שהולכים אחר הרוב אף בדיני ממונות בבית דין, בשונה משאר נידונים שלא הולכים אחר הרוב אם אינו בית דין הוא משום, שבבית דין קיים שלב נוסף ודין נוסף של רוב ככולו, שאם הרוב הכריע כל הבית דין פסק שיש להוציא ממון וכבר אין רוב ומיעוט שאפשר לומר סמוך מיעוטא לחזקה.

מדבריו עולה שזו גזירת הכתוב מדין רובו ככולו המתקיים בבית הדין שהמיעוט לא קיים. ה. הקובץ שיעורים בקונטרס דברי סופרים סימן ה' ביאר, שהתורה נקבעת על פי פוסקיה, ובמקרה ובו יש רוב דיינים ממילא כך נפסק הדין וכך התורה אומרת, וזאת לאחר שהוברר שהרוב סבור להוציא ממון כבר אין כאן ספק אלא זהו דין תורה ורצונה שהדין הופך להיות וודאי ולא ספק ועל כן אפשר להוציא ממון.

בשונה מהגדרת ר' חיים, שמדין רובו ככולו כל הבית פסק כך, הוא סובר שדי ברוב בכדי להורות שכך רצון ה' וממילא כך התורה הורתה ואין ספק.

ודבריו הם בשונה מדברי התומים, שכח הרוב בבית דין הוא משום שזהו רוב מיוחד שאינו מסכים למציאות המיעוט, לדעתו אין צורך בכך אלא המיוחד הוא כוח הרוב של הדיינים שקובע את רצון התורה, ואפשר ללמוד מכך לכל התורה כולה שללא הרוב של כל התורה כולה לא הייתה התורה כופפת דעתה מפני דעת רוב הדיינים.

העולה מכל הנ"ל, שדברי תוס' המתבארים בחמשה ביאורים, נסובים על בית הדין כיושבו בדין, שומעים אלו את אלו ועל פי חידוש התורה שכשיושבים בדין חל עליהם דין של רוב ומיעוט, שהמיעוט מתבטל לרוב מהטעמים שהובאו לעיל, אך לא מצינו כל דין של ביטול כלפי הגדולים יותר ביושבם בבית הדין הגדול או בבית הדין האחר לאחר שאלו החליטו ופסקו.

אף הטעמים שהובאו לעיל מדוע המיעוט מתבטל לרוב לא קיים ביחס שבין בית הדין האזורי לבין בית הדין הגדול.

הדין לא מבטל דעתו בפני בית הדין הגדול אלא רק פועל על פי פסיקתם

נהפוך הוא, כללי האתיקה של בתי הדין - כפי שהובאו לעיל - מחדדים את הדברים, שאין ביטול דעת של בית הדין קמא לבית הדין הגדול, שהרי במפורש נאמר שם:

אם סבר דיינן כי קיימת לפנינו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראת בית הדין הרבני הגדול יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את נושא העניין לבית הדין הרבני הגדול כדי שימשיך בדבר המשך הטיפול בתיק.

כלומר, ההוראה היא שיחסי בית הדין הגדול לעומת בית הדין האזורי אינו יחסי רוב ומיעוט בין הדיינים, אלא יחסי כבוד בין שתי הערכאות או יחסי התנייה בפסיקה ותו לא.

עלינו לומר כי ההוראה המצויה בראשית התקנה - ההוראה הכללית - כפי שהוגדרה בפסק הדין של בית הדין הגדול - האומרת:

איתלותו של הדיין אין משמעה פטור מלקיים הוראה של בית הדין הרבני הגדול שניתנה במסגרת ערעור על פסק דין או החלטה של הדיין, גם כשזו אינה נראית בעיניו, ועליו לבצע את הוראת בית הדין הגדול.

מתייחסת להשלמת ההליך שלדעת בית הדין הגדול לא נעשה כראוי, או מתייחסת לפעולות הפרוצדוראליות שלדעת בית הדין הגדול יש לקיימם ולבצעם. בהחלט על דעת כך התמנו כל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דייני ישראל לבצע וליישם, אך לבטל דעת הלכה כשאין פגם בהליך כלל, זאת לא התחדש ואף אין יכולת לחדש זאת.

כלומר, התקנה עצמה מורה כאלף עדים, כי אין לבית הדין האזורי להתבטל כלפי בית הדין הגדול כפי שעל המיעוט להתבטל כלפי הרוב ביושבם בהרכב בית הדין.

שהרי במפורש נאמר שאם קיימת מניעה הלכתית וכו' יעביר את נושא העניין לבית הדין הגדול, אין הוראה כזו והיתר כזה לדעת המיעוט.

נצטט מתוך האמור בספר 'עטרת דבורה' חלק ג' לאב"ד ירושלים הגאון רבי אוריאל לביא שליט"א, שהובאו דבריו בתוך הפסק של בית הדין הגדול ביחס למחויבותו של בית הדין האזורי לפסוק על פי פסיקת בית הדין הגדול:

הבסיס ההלכתי של בית הדין הגדול כערכאת ערעור

כידוע בשנת תרפ"א (1921) עם כינונה של הרבנות הראשית לישראל, יחד עם בתי הדין האזוריים הוקם בית הדין הגדול לערעורים, ותקנות הדיון הסדירו את יחסי הגומלין בין שתי הערכאות.

גם קודם לכן פעלו מסגרות דומות בקהילות שונות. בספר ציץ אליעזר חלק טז סי' סז כתב:

"כפי הכתבים והפסקים הרבים שמגיעים לפנינו מדי פעם מהתם להכא, מתברר כי נהוג כן בפשיטות כנזכר, להיות בית דין גדול לערעורים, בכל ערי המערב, ובעוד ערים רבים במדינות התפוצות. וכך נהגו מלפנים בתקופות שונות, וגם התקינו תקנות בקשר לכך ככתוב בפנקסי קהילות רבים. ובספר מ"ב ח"ד נדפס ג"כ בקשר לכך מכתב מהראש"ל הגר"י מאיר ז"ל וכה לשונו אודות כך: תמיד היה לנו ב"ד של ערעורים בכל ערי תורקיה, וזה דבר ידוע ומפורסם לכל חכם אשר ישב על כס ההוראה כי אחר הפס"ד של הב"ד הראשון יש לו זכות הבע"ד לערער על הפס"ד, בהגישו בכתב את ערעורו לראש הרבנים שבעירו, וראש הרבנים היה שולח את הפס"ד יחד עם הערעור לעיר הבירה קושטא רבתי, ושמה היה ב"ד גדול שמעיין בדין, והיה לו הכח לסתור הדין ולדונו מחדש, או לקיים הפס"ד וכו' וכן היינו נוהגים גם בירושלים ת"ו ובהרבה מקומות מקדמת דנא, ואין שום אדם ושום ב"ד פקפק בדבר הזה, ואם ראשונים כמלאכים נהגו ככה, אנו כבני אדם מדוע לא נלך בעקבותיהם".

רבים דנו ביחס למעמדו של בית הדין הגדול עפ"י ההלכה. כיצד הדיון הנוסף בערכאת הערעור מתיישב עם הכלל ההלכתי - "בית דין בתר בית דין לא דייקי" (מסכת בבא בתרא דף קלח ע"ב), ומדוע פסק דינו של בית הדין הגדול מחייב את הצדדים ולא פסק הדין הראשון שניתן בבית הדין האזורי.

הרב הראשי לשעבר, הגאון הרב י"א הרצוג זצ"ל בתשובה (פסקים וכתבים כרך ט' סי' יג), כתב על סמכות בית הדין הגדול ביחס לבית הדין האזורי:

"תיקון או ביטול פסק דין על ידינו אין זאת אומרת שאנו גדולים מאלו שפסקו, אלא שכך הוא תקנת הקהילות בארץ ישראל, ועל מנת כן מתדיינים ועל מנת כן דנים, ועל מנת כן ניתנה הסמכות".

וכן בהחלטת בית הדין הגדול מיום ט' טבת תש"ה בנשיאות הראש"ל צ הגאון הרב ב"צ מ. ת. עוזיאל זצ"ל, יחד עם הדיינים הג"ר א.מ. ולקובסקי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זצ"ל והג"ר יוסף מ. הלוי זצ"ל (פורסם באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל עמוד עא), נכתב כדלהלן:

"ביה"ד הגדול מוצא שכן יש לו סמכות לדון בערעור זה, מכיון שדבר הערעורים נתקבל לתקנת חכמים, שדינה כדין תורתנו הקדושה, וכל הנכנס לדין נכנס אדעתא דהכי".

הראשל"צ הגאון הרב ב"צ מ. ח. עוזיאל זצ"ל בתשובה (משפטי עוזיאל חלק חושן משפט סי' א'), האריך יותר בנקודה זו וכתב בלשון זו:

"אמנם בקונסטיטוציה המשפטית של עם ישראל, לא היה בית דין מיוחד לערעורים אלא בית דין הגדול ובית הועד, ואין זה מפני שקדמונינו התנגדו לבית דין של ערעורים, אלא מפני ששקדו על תקנת בתי הדין שבישראל להרימם במדרגה משפטית גבוהה מאד שכל הנכנס לדין יכנס בלב שלם ובטוח ובאמונה גמורה לשופטיו, ולכן בחרו לתת לבעלי הדין זכות הבחירה בדיינים והטילו עליהם לברור להם בית דין יפה. ובכל זאת נתנו גם זכות הביקורת לכל רב אשר ימצא טעות בדין ובהוראה וחייבוהו לחוות דעתו ולגלות את הטעות שבדין. אולם אם העם דורש, או שהשעה צריכה לכך היום, להכניס יפיופיותו של יפת באהלי שם, ולייסד בית דין לערעורים, אין אנו רשאים לאטום את אוזנינו מדרישתם וחייבים ומשועבדים אנו להם למלא את בקשתם זו... ואם עדיין ימצא מי שלבו נוקפו וחושש לומר שאין לנו לחדש דבר שלא מצאנוהו מפורש, ושגם בבית דין של ערעורים יש מקום לומר "בי דינא בתר בי דינא לא דייקי", אף אני אשיב ואומר שבמקום שהצבור מתקנים תקנה זו באופן כללי, וכל העומדים לדין סברו וקבלו למפרע שכל אחד מהם יכול לערער בפני בית דין לערעורים המקובל לכך, בזה אין שום ספק בדבר, שבית דין מצווים לכתוב כל פסקי דינם באופן ברור ומנומק, כדי שתהיה עליו אפשרות הביקורת, וזכאים בית דין של ערעורים לשוב ולדון בדין זה, הואיל ושני הצדדים וגם בית הדין הראשון קבלו אותם עליהם, לשוב ולברר את דינם בלי שום פקפוק".

הרי שהראשל"צ הרב ב"צ מ. ח. עוזיאל קבע שזוהי תקנה שהציבור תקנו, ולאחריה שני בעלי הדין ואף בית הדין מקבלים על עצמם את הדין על דעת כן.

וכן בספר ישכיל עבדי ח"ג חלק אה"ע סי' ב', בהתייחסות לשאלת "הנשאל לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר", במסכת עבודה זרה דף ז., בתוך דבריו כתב:

"הנה נודע דשני טעמים נאמרו בדין זה שחכם שאסר וכו', הנה כל כי הא דכבר הב"ד הראשון מידע ידע דהדין אשר דן הוא מעותד לעמוד על הביקורת בכור המבחן לפני בית הדין לערעורים, מסתמא דאינו מחליט באיסורו לאיסור מוחלט, רק בתור גילוי דעת זמני עד אשר יעמוד לכור המבחן בבית הדין לערעורים. וכיון שכן לא יחול עליו שם חתיכה דאיסורא, ויכול בית הדין השני לערעורים להתיר מה שאסרו, אם נראה לעיניהם כן ע"פ הדין. גם לטעם השני מפני כבוד החכם האוסר, ל"ש בכהא דנידון דידן, דאדעתא דהכי מעיקרא ישבו לדין, דהרשות נתונה לבעל הדין לערער על דינם בבית דין אחר ולדון הפכו, ואין כאן זילותא דבי דינא, דכבר מחלו על כבודם זה לזה. ומטעם זה לא שייך נמי בנ"ד אומרם ז"ל אין ב"ד יכול וכו' אא"כ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גדול וכו' דכל זה ודאי דאינו אלא מפני כבודו של בית הדין הראשון, ולכך אם הוא גדול ממנו וכו' דאין כאן זילותא דבי דינא מותר. ומינה דכל כהא דכבר הוקבע מעיקרא כן, ודאי דלא שייך זילותא דבי דינא כמוכח".

וכן בתשובה בחלק ד' חלק חו"מ סוף סי' ב', חזר הרב ישכיל עבדי על שיטתו הנזכרת, ובתחילת אותה תשובה כתב בפשיטות, שמתכונת זו של ערכאת ערעור נקבעה כתקנה, ובאר הטעם בתקנה זו.

למעשה סברא זו, דמעיקרא אדעתא דהכי נחתי, נכתבה כבר בשנת תרע"ב, עוד קודם לכינון הרבנות הראשית, בתשובה שכתב רבי דוד פיפאנו ז"ל בספרו חושן האפור (חלק חו"מ חלק התשובות סי' מב), ביחס למסגרת דומה של ערכאת ערעור שהייתה נהוגה במקומו, בבולגריה, וזה לשונו:

"כל כי האי גוונא דנידון דגן דמעיקרא הכי תקינו שרי וראשי הקהילות ... שיהיה לו רשות לבוא ולדון לפני בית דין הגדול ... אין כאן זלזול לבית דין הראשון, ומעיקרא אדעתא דהכי נחתי".

ולהלן דברי הגאון רבי אברהם שפירא זצ"ל בפסק דין (פד"ר חלק י' עמ' 180) שניתן בשבתו בבית הדין הגדול:

"בכל פס"ד יש שני יסודות שעל פיהן בי"ד לערעורים מבטל פסק דין של ביה"ד האזורי, חדא מכח תקנות הדיון ואדעתא דהכי הצדדים מתדיינים, שביה"ד לערעורים יבדוק מחדש את הבעיה אם יש כאן פס"ד בטעות, ואין כאן דין של בי"ד בתר בי"ד לא דייקי, ומכיוון שנשפטים מחדש ניתן פס"ד מחדש. ושנית שמכיון דכך נתקנו תקנות הדיון לכתחילה, י"ל דבית הדין פסק אדעתא דהכי שלא יעורער בבית הדין הגדול".

וכן בספר ציץ אליעזר חלק טז סי' סז כתב:

"בכלל של בי דינא בתר בי דינא לא דייקא, ישנו בזה כמה וכמה פריטי דינים ... אולם שונה הדבר לחלוטין כאשר המדובר על בתי דין האיזוריים כאן בארץ, כי הדיינים המשמשים בקודש בבתי דינים אלה, נכנסו מעיקרא למשרותיהם אדעתא דהכי שכל אחד מבעלי הדין יוכל להגיש ערעור על פסקי הדין לפני בית דין הגדול שבירושלים, וכך בכל דיון ודיון שבא לפנייהם אדעתא דהכי נחתי. הן הדיינים והן התובעים, והן הנתבעים, שתהא לכל אחד מבעלי הדין הזכות להגיש ערעור כנזכר, ומה שיצא מלפני בית הדין הגדול תהא זו הפסיקה האחרונה. וכיוצא בזה העלה בספר שו"ת חשן האפד חו"מ סי' מ"ב על שהיה נהוג בכזאת במח"ק, דמאחר דכל העם אשר בשער והזקנים יודעים דזוהי תקנת העיר, אין כאן זלזול לבי"ד הראשון ומעיקרא אדעתא דהכי נחתי עיי"ש. ועל זה מסתמכים בפשיטות גם כל העם כאן בארצנו, וגם החרדים הקיצוניים ביותר משתמשים בזכות זאת, ומגישים ערעורים לפני בית הדין הגדול, ואני יודע ועד על כך".

"ביחס לסברת "מעיקרא אדעתא דהכי נחתי", שכתב חושן האפור בתשובתו הנזכרת, היה לדון האם דבריו מתייחסים לבעלי הדין בלבד או גם לדיינים. אך בדברי הגאון רי"א הרצוג זצ"ל הדברים מפורשים שכתב סברא זו גם ביחס לדיינים - "על מנת כן דנים". וכן הגאון רבי אברהם שפירא ז"ל כתב סברא זו הן ביחס לבעלי הדין - "אדעתא דהכי הצדדים מתדיינים, שביה"ד לערעורים יבדוק מחדש את הבעיה אם יש כאן פס"ד בטעות", והן ביחס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדיינים - "מכיון דכך נתקנו תקנות הדיון לכתחילה, י"ל דבית הדין פסק אדעתא דהכי שלא יעורער בבית הדין הגדול".

וכן בתשובת ציץ אליעזר הנזכרת כתב סברא זו הן ביחס לבעלי הדין והן ביחס לדיינים, כשכתב:

"כי הדיינים המשמשים בקודש בבתי דינים אלה, נכנסו מעיקרא למשרותיהם אדעתא דהכי שכל אחד מבעלי הדין יוכל להגיש ערעור על פסקי הדין לפני בית דין הגדול שבירושלים, וכך בכל דיון ודיון שבא לפניו אדעתא דהכי נחתי. הן הדיינים והן התובעים, והן הנתבעים, שתהא לכל אחד מבעלי הדין הזכות להגיש ערעור כנוצר, ומה שיצא מלפני בית הדין הגדול תהא זו הפסיקה האחרונה".

בנוסף, חשוב לציין נקודה נוספת שעלתה בדברי הגאון רי"א הרצוג זצ"ל: "על מנת כן ניתנה הסמכות". דהיינו להבדיל מבתי דין פרטיים שהם חסרי כח סמכות וכח אכיפה לחייב את בעלי הדין להתייצב לדין בפניהם ולבצע את פסק דינם, וכשיש כמה בתי דין קבועים באותה העיר, הנתבע רשאי לבקש להמנע מדיון בפני בית דין מסויים ולקיימו בפני בית דין אחר. לעומת זאת, בתי הדין הפועלים במערכת בתי הדין הרבניים, קבלו מהציבור ומהמחוקק סמכויות רבות וייחודיות. סמכויות אלו ניתנו להם על דעת כן שהם ינהגו במסגרת תקנות הדיון. אם בית הדין האזורי יבקש לראות עצמו כבית דין פרטי המשוחרר ממסגרת זו, עליו לבחון האם אמנם גם בנסיבות אלו ניתנו לו הסמכויות שבידיו, והתשובה ברורה.

בית הדין האזורי אינו מחוייב לדון כנגד עמדתו ההלכתית

אולם ביחס למקרה כפי המקרה דנן, בו מצווים לדון מחדש ולא לבצע את פסק הדין של בית הדין הגדול, התייחס אב"ד ירושלים אף לכך וכך כתב:

המשך דיון בבית הדין האזורי על יסוד פסק דינו של בית הדין הגדול

דרכו זו של הרב הדאיה בתשובת ישכיל עבדי הנזכרת, אינה נותנת מענה מלא לכל הקשיים הקיימים. לעיתים הנסיבות הן, שפסק דינו של בית הדין הגדול אינו מסיים את הסכסוך בין הצדדים, ובית הדין האזורי נדרש להמשיך בדיונים, ולהמשיך במלאכת השיפוט, בהמשך להכרעה שכבר ניתנה בערעור, כפי הנידון בפסק הדין של בית הדין ירושלים ובדבריו הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.

ואכן נראה שמוטל על בית הדין האזורי לקבל את פסק דינו של בית הדין הגדול, ולהמשיך בדיונים בהתאם. אמנם בנסיבות אלו, בית הדין האזורי כבר אינו משמש כידו הארוכה של בית הדין הגדול להוצל"פ בלבד, אלא יושב על מדין בתפקיד שיפוטי מובהק. אך מאחר והתקנות המחייבות את הצדדים העדיפו את ההכרעה בערכאת הערעור על פני פסיקת האזורי, ולתקנות אלו תוקף מחייב הן מצד החוק והן עפ"י ההלכה מפני שהן תקנות קהל שהתקבלו בציבור, עיין בפסק הדין של ביה"ד הגדול הנזכר לעיל שכתב - "דבר הערעורים נתקבל לתקנת חכמים", לכן מוטל על בית הדין האזורי להתייחס לצדדים כמי שקבלו עליהם בקניין מחייב, את העקרונות שהתקבלו במסגרת הערעור, ומעת שניתן פסק הדין בבית הדין הגדול, זוהי הלכה המחייבת גם אליבא דבית הדין האזורי.

כגון, אם בית הדין האזורי פסק שהבעל פטור ממזונות אשתו, אך בית הדין הגדול קבל את ערעור האישה וחייבו במזונות, אך עדיין נחוץ להשלים את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדיונים הרלבנטיים לבירור יכולתו הכלכלית של הבעל, הכנסות האישה וצרכיה וכיוצ"ב. הרי מאותו מועד שניתן פסק הדין בבית הדין הגדול, על בית הדין האזורי להתייחס לבעל כמי שמחוייב במזונות אשתו על יסוד התקנות שמעמדם כקניין בר תוקף, למרות שלמיטב הכרתו של בית הדין האזורי, הדין האישי אינו מחייבו במזונות. בנסיבות אלו, ביחס לבית הדין האזורי, עילת החיוב היא - התקנות שמעמדם הוא כתקנת קהל ובכוחן לחייב את בעלי הדין, גם אם הדין המקורי אינו מחייב. ובכך, המשך הדיונים לבירור תביעת המזונות וכן מתן ההחלטות לא יעשו בניגוד להכרתו ומצפונו של בית הדין האזורי.

בנסיבות אלו, מצוות "בצדק תשפוט עמיתך", תתקיים באמצעות בית הדין האזורי, האמור להתחשב בכל הגורמים שיצרו את החיוב הממוני, לרבות פסיקת ביה"ד הגדול המחייבת את הצדדים עפ"י ההלכה.

דברים דומים כתב הגאון רבי אברהם שפירא זצ"ל ככל שהדבר נוגע לענייני ממון. בפסק דין בתיק 520/תשכ"ו, הובא בספרו של מ' אלון, "המשפט העברי", מהדורה שלישית, ירושלים תשמ"ח, עמ' 1523, לאחר שהגאון רבי אברהם שפירא זצ"ל קבע שהדיין אינו יכול לפסוק בניגוד להכרתו, ואינו רשאי לבטל את דעתו המהותית, כתב:

"בית הדין לערעורים יכול לשנות את פסק הדין, אבל פסק דין שני זה, יש לו מקום לדינא לחייב את בעלי הדין, שלכתחילה אדעתא דהכי באו לדון, שדינם יובא לדיון מחדש בפני בית הדין לערעורים, וכאילו באו מלכתחילה בפניו. אבל כל זה רק לגבי בעלי הדינים ולא לגבי הדיינים, שהסכמה והתחייבות של בעלי הדין אין בכוחם לשנות את דין התורה כפי שאותו דין מבינו, ואין הוא יכול ואינו רשאי, אם בא דין זה ממש, או דומה לו, לפניו שוב, לפסוק אחרת מכפי שהוא סובר. יתר על כן, אם כי בדיני ממונות ומזונות וכדומה, הרי התחייבות של הנוגעים בדבר, נעשה מחמת עצמו גורם בדין לחיוב או לפטור, אין הדבר נכון במקרים של איסורים".

לא מצאתי בדברי הרה"ר הגאון הרב שפירא זצ"ל כי הוא מסכים, שבית הדין האזורי לאחר שישב, בחן, דן והחליט את אשר החליט - שיש בסמכות בית הדין הגדול להורות לו לדון מחדש ולהחליט בשונה ממה שהחליט, ללא שבית הדין הגדול החליט החלטה חלוטה ורק הורה לבית הדין האזורי לבצע אותה. נהפוך הוא, לדעת הגאון הרב שפירא זצ"ל אסור לו לשוב ולדון בכך, וז"ל (ערעור תש"ם/293 החלטה מיום י"ט שבט תשמ"ד, הובא בספר 'סדר הדין בבית הדין הרבני', א. שוחטמן, עמוד 1359):

לעניות דעתי ברור שבמקרה כזה אין להחזיר את הדין לאותו בית דין פסק מה שפסק וגילה דעתו בנידון ודעתו לא נתקבלה על דעת בית הדין הגדול כי אם אותו בית דין עומד על דעתו הקודמת הוא פסול לישב בדיון מחדש בנידון שהרי כבר גילה דעתו ולפי הדין דיין שפסק ונתגלה טעות בנוהל שוב אינו כשור לדון מחדש בגלל הנגיעה שיש לו לגבי פסק הדין מאידך אין זה ראוי לכופף אותו לפסוק דין תורה בניגוד לדעתו הוא ברור שבכל מקרה כזה יש להעביר את הדיון לבית דין אזורי אחר שלא דן בזה ואין לו דעה משוחדת בנידון. נכון הוא שגם הוא אינו מחוייב ועומד ומוכרח לפסוק כפי שפסק בית הדין הגדול הוא רשאי לפסוק כדעתו והמפסיד יהיה רשאי לערער על כך בבית הדין הגדול וכו'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם נסכם את הדברים נראה, כי עלה בידנו לעשות חלוקה ביחס שבין מחויבות הדיין בבית הדין האזורי לפסוק על פי הדין וכנוסח חוק הדיינים סעיף 12:

אין על דיין מרות בענייני שפיטה זולת מרותו של הדין לפיו הוא דן

וכפי האמור: "שאינן לדיין אלא מה שענינו רואות"

לבין ההוראה של גדולי הדיינים מייסדי בית הדין הגדול ומתקני תקנותיה, שעל כולם חלה החובה לציית להוראתם.

אין להורות לדיין לחזור בו

אכן על דרך הכלל אף הראשונים הורו להימנע מלהחזיר את הדין שכבר נפסק.

ראו תשובת הראב"ן (פראג דף קיג) שכתב וז"ל:

והאידנא מומחה שגדול ממנו בחכמה מחזיר הוא שטעה בדבר משנה או בדבר התוספתא או בדברי האמוראים אבל טעה בשקול הדעת אינו חוזר

וכן כשבררו להם בית הדין של שלשה ונפסק בדיני ממונות אין מחזירים כלל וכפי שכתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס למברג סימן (תע"ד) תכ"ג וז"ל:

אם כמו שכתבתם, נ"ל דכיון שביררו להם הקהל נאמנים ועשו להם תקנה על פי בקיאים וגזרו גזירה בהסכמתם, אין כח לשום קהל להפר ו[ל]בטל לא משום ריבוי חכמה ולא משום ריבוי מתירין, שדבר זה דין ממון הוא, וכל מקום שהוא דין ממון בין שני אנשים וגזרו ב"ד על החייב לפרוע, אפילו אותו מנין ואותו ב"ד עצמו אין יכולין להתיר עד שיתפייס בעל דינו, שכן פי' רב אחאי [שאילתות פר' קרח סי' קל] היכא דאישתמית על דינא דממונא, לא מיבעיא לן דהתם אדעתיה דבעל דיניה שמתיה ובבעל דיניה תליא מילתא, וכ"ש הללו שעשו תקנתם כהוגן כשאר קהילות וביררו להם נאמנים על פי הגזירה בהסכמה אחת.

ואף שמצינו מספר מקרים בגמרא, שרב נחמן החזיר דיינים מלדון בכמה מקומות תוך הוראה מפורשת להם לחזור בהם:

כתובות דף נ ע"ב:

הוה עובדא בנהרדעא, ודון דייני דנהרדעא; בפומבדיתא, ואגבי רב חנא בר ביזנא. אמר להו רב נחמן: זילו אהדרו, ואי לא - מגבינא לכו לאפדנייכו מינייכו.

בבא קמא י"ב ע"א:

הוה עובדא בנהרדעא, ואגבו דייני דנהרדעא. הוה עובדא בפומבדיתא, ואגביה רב חנא בר ביזנא. אמר להו ר"נ: זילו אהדרו, ואי לא - מגבינן לכו לאפדנייכו.

קדושין ע' ע"א:

ההוא גברא דמנהרדעא דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא, אמר להו: הבו לי בישרא, אמרו ליה: נטר עד דשקיל לשמעיה דרב יהודה בר יחזקאל, וניתיב לך. אמר: מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי, דשקל מן קמאי? אזלו אמרו ליה לרב יהודה, שמתיה. אמרו: רגיל דקרי אינשי עבדי, אכריז עליה דעבדא הוא. אזל ההוא אזמניה לדינא לקמיה דרב נחמן, אייתי פיתקא דהזמנא. אזל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רב יהודה לקמיה דרב הונא, אמר ליה: איזיל או לא איזיל? אמר ליה: מיזל לא מיבעי לך למיזל, משום דגברא רבה את, אלא משום יקרא דבי נשיאה קום זיל.

בבא בתרא קי"ב ע"א:

רב ניתאי סבר למעבד עובדא כר' זכריה בן הקצב, אמר ליה שמואל: כמאן? כזכריה, אפס זכריה. רבי טבלא עבד עובדא כרבי זכריה בן הקצב, א"ל רב נחמן: מאי האי? א"ל, דאמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב: הלכה כרבי זכריה בן הקצב. אמר ליה: זיל אהדר בך, ואי לא - מפיקנא לך רב חנינא בר שלמיא מאוניך.

אולם על פי התוס' בכתובות שם נ' ע"ב ד"ה אמר להו האומר:

והתוס' שם מפרשים:

טועין בדבר משה חשיב להו רב נחמן והוא בעצמו היה יכול להחזיר הדין אלא שבעלי דינין לא היו שומעין לו כמו לדיינין לכך קאמר להו זילו אהדרו

נראה, כי רק משום שהם נחשבים לטועים בדבר משנה, היה מקום להחזיר אותם ואף זאת היה על דרך הבקשה בכדי שהמתדיינים יקבלו מהם, אולם בוודאי שאם טעו בשיקול הדעת, לא היה מקום להחזיר את הדיינים.

ועל כן אפשר, שכל המקרים שרב נחמן החזיר את הדין וחייב את הדיינים לחזור בהם, היה משום שסבר, שבכל המקרים הללו הם טעו בדבר משנה ולא בשיקול הדעת.

אפשר אף לבאר זאת על דרך מעמדו של רב נחמן כחתנו של ריש גלותא.

אין פגם בערעור מדין "בית דין בתר בית דין לא דייקי"

אף שרצו לערער מתוך הדין של "בית דין בתר בית דין לא דייקי", כבר רבים הביאו את הראשונים שכתבו כי בזמן הזה שרבים לא מדייקים בפסיקה יש מקום.

יעויין בפתחי תשובה סימן י"ט ס"ק ג' שדן בכך.

וראו את אשר כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בתשובותיו בחלק ג':

הלכה פסוקה בחושן משפט סימן י"ד אם רואה הדיין שבעל הדין חושב שנוטה הדין כנגרו צריך להודיעו מאיזה טעם דנו אפילו אם לא שאל וכל שכן אם אומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני וברמ"א שם מיהו יש אומרים דוקא אם דנו אותו על ידי כפיה אבל בלאו הכי אין כותבין וביאור הגר"א שם דאף לפי היש אומרים אם יש מקום לחושדו צריך לכתוב לו אף אם לא שאל ואנן גם כן נאמר אם בתקופת הרדב"ז כך קל וחומר בזמננו והנה זה פשוט שכל המחלוקת בין הבית יוסף להמבי"ט שם בתשובת אבקת רוכל הוא בית דין קבוע שהצדדים באו לפניו מרצונם להגיש תעצומותיהם ובזה סובר רבינו תם דאם דנו אותו ללא כפיה אין בידו לדרוש מאיזה טעם דנתוני אם לא שיש מקום לחושדו והנה המבי"ט חלק שני סימן קע"ב הובאו דבריו באבקת דוכל סימן י"ח דכל שכן כשאחד מן הדיינים נותן טעם לפגם בפסק חבירו בודאי מצי לדרוש מהיכן דנתוני כל שכן עכשיו שיש לחוש שבתי דינים מקולקלים בהרבה ענינים כמו שכתבו בתראי דבתראי הריב"ש והתרומת הדשן עיי"ש וכן דעת הדדב"ז בשו"ת הנ"ל סימן כ"א דאף על גב דאמרינן בגמרא לא חיישינן לבית דין טועים ובי דינא בתר בי דינא לא דייקי הני מילי בזמניהם אבל האידנא דייקינן ודייקינן שכן כתב רבינו ירוחם בשם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרשב"א בתשובותיו דהאידינא דלא בקיאי כל כך בדינים הילכך דייקנן בתר בי דינא ואם בזמנו של הרשב"א ככה כל שכן בזמננו זה עכ"ל וידוע דברי הרא"ש בריש פרק זה בורר דמה שאמרו זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד אין הכוונה שהבורר העומד מצדו הוא מהפך בזכותו כאילו היה הבעל דבר בעצמו שחס ושלוי' לומר כן אלא שמכיון שהצד בורר אותו הצד בוטח בו שהוא עושה את הכל מה שניתן לעשות וכבר כתב הפנים מאירות הובאו דבריו בפתחי תשובה סימן י"ג שאסור מן הדין להקדים טענותיהם תחלה לפני הבורר וקל וחומר שאסור לפסוק לו שכר בשביל לזכותו בדין כי זה בורר לו אחד וזבל"א כל תורת דיינים עליהם וצוות ככרוכיאי על קלקול הדור בענין זה ואם כן בנידון דידן הזבל"א בודאי נהגו כפי דרך כל הארץ ובכי האי גוונא לכולי עלמא זכאי הצד המפסיד לתבוע מאיזה טעם

אולם אנו דנין אודות ההוראה לדון כפי רצון בית הדין הגדול בניגוד לדעתנו.

והוא, כל הוראה של בית הדין הגדול יש לציית ולבצעה, בכך אנו כפופים להם הן על פי התנאי שבפסיקתנו והן על פי הסברא המובאת מעלה כי המתדיינים קבלו עליהם את הוראת ופסיקת בית הדין הגדול וככל הסכם והתחייבות בקנין או קבלה של ג' רועי בקר עלינו לפסוק על פי קבלת המתדיינים.

כל הוראה פרוצדוראלית או הוראה מפורטת מעשית שמורה בית הדין הגדול לבית הדין האזורי לבצעה אף שברמה ההלכתית סבור בית הדין האזורי שלא כפי בית הדין הגדול – מוטלת עליו החובה לבצעה.

כגון: אכיפת פסק בית הדין הגדול, ביצוע הוראותיו על ידי מינוי מומחים ומתן החלטות לאור חוות דעתם, ביצוע מעשי של החלטות בית הדין הגדול – מינוי כונסי נכסים להעברת זכויות דירה לטובת צד אף שבית הדין האזורי סבר אחרת ועוד.

נכון שאם בית הדין האזורי פוסק על דעת כך שבמידה וישכנעו אותו לחזור בו מסברתו – יכולים לחזור בהם וכפי שמצאנו שאף הראשונים כשפסקו את אשר פסקו התנו זאת בכך שהפסיקה תהיה מקובלת ואם לאו הם יחזרו בהם.

הנה כך כתב המהר"ם מרוטנבורג בשו"ת דפוס פראג סימן רמ"ט וז"ל:

הנה כתבתי הפסק דין לענ"ד ואעשה לפני משורת הדין ושלחתי סברתי עדיכם והאישה תמלך ח' ימים אם תמצא אדם שיחזורני מסברתי אחזור בי ואם לאו אכתוב לו פסק דיני ואכתוב מרורות על האישה אם תגבה מחובות בעלה עד שיופרע מה שפסק לו אביו נדן ובגדים גם אכתוב מרורות על כל מחזיקי ידיה ותומכיה נגד דין תורה ושלוש חיים בן אמ"ו הר"י.

אולם כאשר בית הדין האזורי סבר ופסק לאחר שדן בהליך מסודר כפי שפסק לפי ראות עיניו בהחלטה מנומקת ובית הדין הגדול מורה לחזור בו מהחלטתו ולדון מחדש אף שאין הוכחות וראיות חדשות אלא רק משום שבית הדין הגדול סבור בשונה מבית הדין האזורי – בכך בית הדין האזורי לכאורה אף אסור לו לדון בניגוד לדעת תורה שלו.

וכן כתב הרב חיים דוד הלוי זצ"ל, הרה"ר לתל אביב, בספר תחומין כרך ט"ו וז"ל:

מכל הנ"ל יש ללמוד, שתיק שהוגש בו ערעור על פסק-הדין של בית-הדין הראשון, ובית הדין לערעורים דחה דבריהם והנחה אותם בהערוותיו - אין הם רשאים לשוב לדון ולפסוק לפי אותן הערות, אם אין הן מקובלות עליהם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לו יצויר, כי בית הדין האזורי דן והחליט כי אין עילות לחייב בגט, ובית הדין הגדול פסק כי יש עילות אך לא חייב בגט, אלא ביקש מבית הדין האזורי לשוב ולחייב בגט – בוודאי שאין חובה על בית הדין האזורי לעשות זאת.

כן במקרה דנן סברנו, כי לאור דברי השו"ע אין לפסוק מזונות הילדים, אלא אך ורק על פי צרכיהם או על פי מחסורם, אך לא על פי היכולות הכלכליות של האב, ובית הדין הגדול סבור כי יש לפסוק לפי היכולת הכלכלית של האב, כלום אנו מחויבים לעשות כך כאשר לדעתנו זה נוגד את השו"ע ולדון כנגד מה שאנו סברנו על פי דין תורה? בוודאי שלא, ובוודאי שלכך התכווין הרה"ר הרב שפירא זצ"ל.

לעומת זאת, לדעתנו וכך פסקנו שהאב חייב מזונות בסך של 2100 ש"ח, ובית הדין הגדול פסק סך של 3300 ש"ח נרכין את הראש ונקבל זאת, אף שלדעתנו אין התשתית העובדתית של ההוצאות והמקרה שהובא בפנינו מצדיקה סכום זה. אך מכיון שאלו הם דיני ממונות, על פי הסברות שנאמרו לעיל נקבל זאת, כך נפעל מתוך פסיקה זו ובמידה ונצטרך לפסוק מחציות, לא נבוא ונאמר: שלא נפסוק משום שכבר קבלה האישה מחציות במזונות המוגברים שפסק בית הדין הגדול.

חלוקה זו אף תסביר את ראשיתו של סעיף 5(ד) לסופו.

הכלל אכן שיש לציית לבית הדין הגדול ולהוראותיו.

הפרט והיוצא מהכלל הוא שכאשר מורה בית הדין הגדול לבית הדין האזורי לנהוג שעל פי דעת בית הדין האזורי הנהגה שאינה על פי דין תורה, ינמקו דייני בית הדין האזורי לבית הדין הגדול בכדי שיכריע כיצד יימשך ההליך.

כלומר, כל הוראה המוחלטת יש לבצעה.

כל הוראה המורה לדיין לנהוג ולדון שלא כפי שסבר – עליו לנמק לבית הדין הגדול את סירובו ועליהם להחליט על המשך ההליך.

העולה מהאמור

א. דיין מבטל דעתו אך ורק ביחסי רוב ומיעוט בתוך בית הדין.

ב. הכפיפות לבית הדין הגדול נובעת משלשה טעמים:

1. לא גרע מקבלו עליהם המתדיינים כג' רועי בקר.

2. תקנת הקהילות.

3. התניה בפסיקה של כל דיין שעל דעת כן התמנה.

ג. אין פגם בערעור בפני בית הדין הגדול מדין "בית דין בתר בית דין לא דייקי" לאור העובדה כי כיום לא מדייקים בפסקי הדין.

ד. בית הדין האזורי מחויב לפסיקת בית הדין הגדול ואף לפעול על פי הכרעתם.

ה. בית הדין האזורי אינו מחויב לדון בניגוד לדעתו ההלכתית אף אם קיבל הוראה תואמת מבית הדין הגדול.

ו. ככלל, ככל שאין טעות אלא רק בשיקול הדעת – לא מחזירים את הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנה

דעתי הייתה ועודנה כי פסיקת בית הדין הגדול אודות גובה המזונות קיים ועלינו לפעול על פיו אולם אין אנו מחויבים לדון בניגוד לעמדתנו ההלכתית, לאור זאת סברתי כי אין לקזז את חיוב המחציות ויש לחייב את האב במחציות למרות פסיקת המזונות של בית הדין הגדול. כן סברתי שיש לחייבו בחלק גבוה יותר משל האישה אך זאת בהחלטה ובנימוקים נפרדים מהחלטה זו.

על המזכירות להעביר החלטה זו לבית הדין הגדול.

חבריי להרכב הסכימו לפירוט נימוקיי בהחלטה נפרדת ומחלו על כך.

מותר לפרסם בהשמטת הפרטים המזהים ובתוספת שינויי עריכה ולשון.

ניתן ביום א' בתמוז התשפ"ג (20/06/2023).

הרב דוד גרוזמן

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה